

כפרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
ראשון

היכל
תשיעי

תורת מנחם

ספר המאמרים

עקב

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

וצוקלדה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

תל א

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים ושש לבריאה

מאה וארבע שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

בס"ד. אור ליום ו' עש"ק פ' ואתחנן, ט"ו באב ה'תשל"ח.

הנחה בלתי מוגה

ושננתם לבניך ודברת בם וגו' וקשרתם לאות על ידך גו'. וידוע דיוק רבותינו נשיאינו בזה², למה בפ' ראשונה אמר מצות ח"ת קודם למצות תפילין [שכולל כללות ענין המצוות, כמרז"ל הוקשה כל התורה כולה לתפילין, והכוונה בזה היא למצות התורה]⁴, ובפ' שני אמר מצות תפילין [ענין המצוות] קודם למצות ח"ת, כמש"נ³ וקשרתם אותם לאות על ידכם גו' ולמדתם אותם את בניכם גו'. גם צלה"ב, מדוע הסדר דת"ת קודמת לתפילין (מצוות, כנ"ל דהוקשה כל התורה כולה לתפילין) הוא בפ' ראשונה דוקא, והסדר ההפוך, דתפילין (ומצוות) קודם לת"ת הוא בפ' שני דוקא. גם צלה"ב טעם השינוי גבי מצות ח"ת, דבפ' ראשונה אומר הלשון ושננתם גו', שהוא לשון חדוד, שיהיו מתודדים בפיו, שאם ישאלך אדם דבר (הלכה⁵) לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד, כפירוש רש"י ממדרשי רז"ל⁶ [ורק אח"כ אומר ודברת בם], ובפ' שני אומר הלשון ולמדתם גו', שכולל כל אופני הלימוד.

ויובן זה בהקדים ביאור ענין [שהזמן גרמא] חמשה עשר באב, דאיתא במשנה⁷ (וכפרטיות יותר בגמרא¹⁰), לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים. דמזה שאומר לא היו ימים טובים לישראל כו', משמע, שט"ו באב הוא למעלה מכל שאר המועדים¹¹, גם מפסח ושבעות. וצלה"ב, דבשלמא זה שהוא למעלה משבעות, יש לבאר, כי הוא מפני שבחמשה עשר באב קיימא¹² סיהרא באשלמותא¹³ (משא"כ בחגה"ש). אבל, מהו העילוי בחמשה עשר באב על פסח (חמשה עשר בניסן) וסוכות (חמשה עשר בתשרי) שגם בהם קיימא סיהרא באשלמותא.

(1) פרשתנו ו, דח.

(2) אוה"ת פרשתנו ע' רלח. רנב. וראה גם שם ס"ע רפא. כרך ה ע' ב"ט. ב"ב.

(3) קידושין לה, א.

(4) ראה גם לקו"ש ח"ו ע' 277 בהערה.

(5) עקב יא, יח"ט.

(6) ראה תוד"ה אלא – קידושין ל, סע"א. ה"ל ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ג.

(7) עה"פ.

(8) ספרי עה"פ. קידושין שם.

(9) תענית כו, ב.

(10) שם ל, ב ואילך. וראה גם כ"ב קכא, א ואילך.

(11) ד"ה נחמו עת"ר בתחלתו (סה"מ עת"ר ע' רכא).

(12) זח"א קנ, רע"א. ח"ב פה, א.

וידוע הביאור בזה¹⁴, דגודל היו"ט דט"ו באב הוא, מפני שבא לאחר גודל הירידה דתחלת חודש אב, שהיא ירידה אחר ירידה, הן במצב הרוחני דחטאו בכפלים¹⁵, והן (ועי"ז) כפשוטו דלקו בכפלים¹⁶, ולכן, העלי' שלאח"ז היא עלי' נעלית ביותר. שע"י עבודת התשובה באופן דבכה תבכה¹⁶, בכי' בכפלים¹⁷, נעשה העלי' באופן דנחמה בכפלים¹⁸, ובאופן שהוא למעלה באי"ע לגבי העלי' דט"ו בניסן וט"ו בתשרי.

אמנם צריך להבין, שהרי גם ט"ו בתשרי הוא עלי' שלאחרי הירידה. וכידוע¹⁸ החילוק בין ניסן לתשרי, דניסן הוא עבודת הצדיקים, דבני"ב בצאתם ממצרים היו בדרגא של צדיקים, דגר¹⁹ שנתגייר כקטן שנולד דמי²⁰. ולכן חג הפסח הוא כנגד אברהם אבינו²¹, שמדתו מדת החסד²², והשפיע מלמעלה למטה, שזהו כללות ענין עבודת הצדיקים, להמשיך אלקות בעולם מלמעלה למטה. וכמ"ש²³ גבי אברהם ויקרא שם בשם ה' אֵל עולם, לא אֵל העולם, שהמשיך אלקות למטה באופן שאלקות והעולם נעשה כולא חד²⁴, דירה לו ית' בתחתונים²⁵. משא"כ העבודה דתשרי היא מלמטה למעלה [נוכמרומו גם בשם תשרי שהוא בסדר תשר"ק, מלמטה למעלה²⁶], עבודת התשובה. שלכן העבודה דחודש תשרי היא לאחרי הקדמת העבודה דחודש אלול, כי בתחלה צ"ל חרטה על העבר (העבודה דאלול) ואח"כ קבלה על להבא (בחודש תשרי). ובתמשה עשר בו, שאז קיימא סיהרא באשלמותא, הוא היו"ט דסוכות, שגודל השמחה דסוכות [וסיום וחזרתם שלו בשמע"צ ושמח"ת] הוא, מפני שבא לאחרי עבודת התשובה²⁷. ומכיון שגם חג הסוכות (ט"ו בתשרי) הוא השמחה על העלי' שלאחרי הירידה, מדוע לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו' דוקא.

(13) ראה ד"ה נחמו שם (מפע"ח שכ"ג בסופו).

(14) ד"ה נחמו הג"ל (סה"מ שם ס"ע רכט ואילך). וראה גם אוה"ת נ"ך כרך ב ע' א'צור.

(15) איכ"ר ספ"א. יל"ש ישעי' רמז תמה.

(16) איכה א, ב.

(17) ראה סנהדרין קד, ב. ועוד. אוה"ת שם ע' א'ג ואילך.

(18) ראה אוה"ת בא ע' רנז ואילך.

(19) יבמות כב, א. וש"נ.

(20) ראה שם מו, א ואילך. כריתות ט, א. וראה לקו"ש ח"י"ח ע' 119 הע' 26.

(21) זח"ג רנז, ב.

(22) ראה ספר הבהיר סקצ"א, נדפס בהשמטות לזח"א רסד, ריש ע"ב. ועוד.

(23) וירא כא, לג.

(24) לקו"ת תבוא מג, ג. המשך תער"כ ח"א ע' רנז. סד"ה ויטע אשל תש"ב (סה"מ תש"ב ע' 59). ועוד.

(25) ראה תו"א ר"פ תולדות.

(26) אוה"ת שם ריש ע' רסא.

(27) ראה אוה"ת שמע"צ ע' א'תשפה ואילך. המשך וככה תרל"ז פצ"ז.

אך הענין הוא ננוסף ע"ז דרך באב היתה ירידה שלא בערך – חורבן ביהמ"ק וגלות וכו' – שלכן, גם העלי' שלאח"ז היא שלא בערך], דהעלי' דחודש אב הוא שלא בסדר והדרגה, מן הקצה אל הקצה, שזהו ענין התשובה, שהיא בשעתא חדא וברגע חדא²⁸. משא"כ העלי' דתשרי, עם היות שהיא ע"י עבודת התשובה, מ"מ, ה"ה בסדר והדרגה דרגא אחר דרגא, כהתנועה של עבודת הצדיקים שעבודתם היא בסדר והדרגה [ומה שהעבודה דחודש תשרי היא עבודת התשובה, זהו (בכל הפרטים) רק בערך העבודה דחודש ניסן]. שלכן, בתחלה צ"ל העבודה ד"ירח ימים"²⁹, שקאי על חודש אלול [כדאי' בל"ת להאריז"³⁰ ולקו"ת לאדמו"ר הזקן³¹], ואח"כ העבודה דראש השנה (שהוא גם הראש דחודש תשרי), עד שבאים להשלימות דתשרי בחמשה עשר בו, בימי הסוכות, שאז קיימא סיהרא באשלמותא. אבל, העלי' בחודש אב היא מיד לאחרי תשעה באב, מן הקצה אל הקצה. עד שגם בת"ב עצמו בתפלת מנחה אומרים מנחם ציון ובונה ירושלים³², שגם בת"ב עצמו כבר ישנו ענין הנחמה, שנולד בו משיח מושיען של ישראל³³. כי משיח ענינו הנקודה והעיקר והעצם דתשובה³⁴. וזה מתחיל כבר באותו היום תומ"י* ובאותו הרגע** של תכלית הירידה, ובאופן שגראה וניכר בכמה פרטים. אלא, שהגילוי בשלימות (של העלי' דת"ב) ה"ז בט"ו באב³⁵. ובדוגמת הענין דט"ו באב כפשוטו, יום שכלו בו מתי מדבר³⁶, דכבר כלו למות ביום ת"ב, אלא, שער חמשה עשר באב הי' ספק אם כבר כלו מתי מדבר (או טעו בחשבון כו'), ורק בט"ו באב, כאשר קיימא סיהרא באשלמותא, נחברר שכבר כלו מתי מדבר בת"ב³⁷, והם עדה שלמה³⁸, שכחוב

(* וכמזל"ל³⁹ דגעתה פרתו ותומ"י געתה פעם שני' וא"ל דנולד מושיען של ישראל.

(** דלכן קרי ל"י מזמור⁴⁰ כי בהשריפה כילה חמתו.

(28) זח"א קכט, סע"א.

(29) ל' הכתוב – תצא כא, יג.

(30) עה"פ.

(31) ראה אוה"ת ג"ך ס"ע א"ג. ובשנה"ג.

(32) סיום ברכת "בונה ירושלים" שבתפלת שמר"ע של ת"ב.

(33) איכ"ר פ"א, נא. וראה ברכ"י לשו"ע או"ח סתקנ"ט ס"ו, וזכור לאברהם ח"א אות ט (בשם הרח"ו). וראה סה"ש תנש"א ח"ב ע' 721 ואילך.

(34) ראה זח"ג קנג, ב.

(35) ראה סה"מ עת"ר שם.

(36) תענית ל, סע"ב.

(37) פתיחתא לאיכ"ר לג. הובא בפרש"י ותוס' תענית שם. רשב"ם (ד"ה שכלו בו מתי מדבר) ב"ב קכא, סע"א.

(38) לשון רש"י חקת כ, א.

(39) איכ"ר פ"א, נא.

(40) איכ"ר פ"ד, יד. מדרש תהלים עה"פ תהלים עט, א.

בהן⁴¹ (ואתם הדבקים בה' אלקיכם) חיים כולכם היום, ועומדים ליכנס לארץ⁴², בגאולה האמיתית והשלימה⁴³ ע"י גואל ראשון, עד לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו (שהוא גואל אחרון⁴⁴). ועד"ו הוא בנוגע לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו נדכל הגלויות נק' ע"ש מצרים⁴⁵, לפי שיש בהם הענין דגלות מצרים, וכמו"כ כל גאולה נק' ע"ש גאולת מצרים⁴⁶ (כמ"ש⁴⁷ כימי צאתך מארמ"צ אראנו נפלאות), לפי שגאולת מצרים ישנה בכל הגאולות⁴⁸, גם בגאולה האחרונה שאין אחרי' גלות⁴⁹, שהיא גאולה האמיתית והשלימה מן גלות זה האחרון], דזה שכת"ב נולד מושיען של ישראל, מתגלה בשלימות בט"ו באב, כאשר קיימא סיהרא באשלמותא.

וזהו העילוי דט"ו באב על חג הסוכות (ט"ו בתשרי), ועאכו"כ על חג הפסח (ט"ו בניסן), כי דוקא בו ישנה עלי' מן הקצה אל הקצה שלא בסדר והדרגה כלל, שהיא עבודת התשובה בשעתא חדא וברגע חדא. והטעם לגודל העלי' בחודש אב הוא, מפני שבאה לאחר גודל הירידה, וכמובא בהדרושים⁵⁰ דזה כלל בעליות וירידות, שכל שהירידה היא ביותר העלי' היא ג"כ ביותר, לכן, העלי' היא למעלה מעלה ביותר. וע"ד המבואר בכ"מ⁵¹, דזה גופא מה שניצוץ קדושה נמצא למטה מטה, מורה שע"י העבודה בהמטה מטה אפשר לפעול עלי' גדולה ביותר (כי לפום צערא אגרא⁵²), וזה גופא שנמצא למטה יותר הוא הוכחה ששרשו גבוה גבוה ביותר.

והנה עד"ו הוא כללות העילוי דמצוות לגבי תורה. דתורה ענינה המשכה מלמעלה למטה, וכיחד ע"ו הלא כה דברי כאש גו', שאין דברי תורה מקבלין טומאה⁵³, דמכיון שהם דברי גו', לכן, גם כמו שהר"ת נמצאים למטה, ואפי' אצל מי שאינו טהור, גם שם אינם מקבלים טומאה. משא"כ מצוות ענינן

(41) פרשתנו ד, ד.

(42) פרש"י חקת שם, כב.

(43) שמו"ר רפ"ב. ספרי עה"פ דברים א, ב. ובכ"מ. וראה שעה"ת (לארהאמ"צ) ח"ב חינוך בתחלתו. אוה"ת פרשתנו ע' סה. צג. וש"ג.

(44) ראה שמו"ר פ"ב, ד. זח"א רגג, א. שה"פ פ' ויחי. תו"א ר"פ משפטים.

(45) ב"ר פט"ז, ה. וראה ד"ה קול דורי תש"ט (סה"מ תש"ט ע' 107 ואילך). וש"ג.

(46) לשון המאמר – סד"ה נחמו הנ"ל (סה"מ שם ע' רלא).

(47) מיכה ז, טו.

(48) ראה ד"ה כימי צאתך מארמ"צ תש"ח רפי"ב (סה"מ תש"ח ע' 164. וראה גם בתחלת המאמר).

(49) ראה תוד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב.

(50) אוה"ת נ"ך שם ע' א'צו. ד"ה נחמו הג"ל רפ"ת (סה"מ עת"ר ע' רכו). וש"ג.

(51) ראה ד"ה כי מנסה תש"ח (סה"מ תש"ח ע' 94 ואילך). וש"ג.

(52) אבות פ"ה מכ"א.

(53) ירמ' כג, כט. ברכות כב, א.

שהן נעשות עם דברים גשמיים דוקא⁵⁴, ואפי' המצוות שענינן בהבנה והשגה (במוח) או בהרגש (בלב), הרי נעשות עם אברים הגשמיים, כמוח הגשמי ולב הגשמי⁵⁵, ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ⁵⁶ ששלימות העבודה בקיום מצוות אלו היא כאשר על ידן נעשה שינוי גם בהגשמיות דכלי המוח, ועד"ז בגשמיות דכלי הלב (כיווץ והתרחבות והתפשטות). וזהו כללות העילוי דמעשה (מצוות) לגבי תורה שהיא בהשכלה והבנה, דמכיון שבמצוות ישנה הנפילה למטה מטה ביותר (בגשמיות), לכן על ידן מגיעים להגבוה גבוה ביותר. וכיון שהעלי' שע"י הירידה היא למקום גבוה יותר מהמקום שמשם היתה הנפילה, הרי מזה מוכן גם בנוגע להעילוי דעבודת המצוות (ועד"ז בהעילוי דעבודת התורה).

וזהו ג"כ החילוק דב' הסדרים, הסדר בפ' ראשונה דושננתם הוא לפני וקשרתם, והסדר בפ' שני' דוקשרתם הוא לפני ולמדתם. כי, ישנן ב' דעות⁵⁷ (ואלו ואלו דא"ח⁵⁸) אם תלמוד גדול או מעשה גדול, והסדר דושננתם לפני ולמדתם (דקדימה בתורה מורה על קדימה במעלה) הוא הדעה דתלמוד גדול, והסדר דוקשרתם קודם לולמדתם הוא הדעה דמעשה גדול⁵⁹. ועד"ז העילוי דמעשה, הוא גם, כאמור, העילוי דחודש אב. וזהו מה שבכו"כ שנים חל גם ט"ו באב בפ' ואהחנן, ואפי' כשחל בפ' שלאח"ז, הרי ההתחלה של העלי' היא מיד אחרי ת"ב (ויתירה מזו, בתשעה באב, כנ"ל), שהוא בפ' ואחחנן. כי העילוי דאב אפי' לגבי תשרי – שהוא ברגעא חדא, מן הקצה אל הקצה (דוגמת העילוי דמעשה), ולכן חל בפ' ואחחנן הבאה ברגעא חדא לפ' דברים וחזון.

והנה אעפ"כ בפ' זו בא, כאמור, בתחלה, ענין לימוד התורה, ושננתם, ואח"כ וקשרתם. וביאור הסדר דבפ' ראשונה נאמר ת"ת ואח"כ מצוות ובפ' שני' נאמר ענין המצוות ואח"כ ת"ת, הנה, מה שבפ' ראשונה קדמה ת"ת (ושננתם) למצוות (וקשרתם), הוא, לפי שכ"ה הסדר בתחלת עבודת האדם, שמקודם צ"ל הלימוד לידע את המעשה אשר יעשון (מ"ע) ואלה אשר לא תעשינה⁶⁰ (מל"ת), ורק אח"כ אפשר להיות קיום המצוות בפועל. שלכן תלמוד גדול, לפי שהלימוד מביא לידי מעשה (וכמבואר בהל' ת"ת לאדה"ז⁶¹). וכמו הנהגת האדם בכלל, שהראש שלו הוא למעלה מכל אברי הגוף (שלכן נקרא ראש), ולכן מושל ושולט על כל הגוף כולו, שהנהגת כל אברי הגוף תלויה בהחלטת הראש. ועד"ז הוא בתומ"צ, דתורה ענינה הלימוד בראש, ומצוות הן

(54) ראה תניא פל"ז.

(55) ראה ספר הערכים – חב"ד כרך א ערך אהבת ה' (ע' עררעא). וש"נ.

(56) קידושין מ, ב.

(57) עירובין יג, ב.

(58) ראה במקומות שנסמנו לעיל בהע' 2.

(59) יתרו יח, כ. ויקרא ד, ב. ועוד.

(60) פ"ד ס"ב-ג.

(רמ"ח מ"ע) כנגד רמ"ח אברים ו(שס"ה מל"ת) כנגד שס"ה גידים⁶¹, שבתחלה צ"ל לימוד התורה (בראש), ואח"כ אפשר להיות קיום המצוות (באברי הגוף). ורק לאחר שכבר ישנם ב' הענינים דתורה ומצוות, הנה אז יש מקום (לב' דעות, מה קדם (לימוד או עשי')) גם לדעה הב', דמעשה גדול, מצד העילוי דעשי' שהיא בדברים גשמיים דוקא (כנ"ל).

ועד"ז הוא גם בעבודת האדם, דהנה, כתיב⁶² כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי הוי' יחי' האדם, דאע"פ שגם האדם יש לו מוצא פי הוי', מ"מ, בכדי שיהי' יחי' האדם (עם המוצא פי הוי' שבו), הוא דוקא ע"י המוצא פי הוי' שבחי, צומח ודומם שלמטה מהאדם. כי, דוקא מצד זה שנפל למטה מהאדם, ה"ו הוכחה ששרשו ממקום גבוה יותר (כנ"ל בהעילוי דמעשה), ולכן ע"י "יחי' האדם". אמנם, בכדי שהאדם יחי' ממוצא פי הוי' שבלחם, צ"ל אכילה כדבעי, שזהו ע"י שקודם לזה מכינים הלחם שיהי' ראוי למאכל אדם, כלשון הגמרא⁶³ "אדם מביא חטין חטין כוסס (בתמי")", וצריך (להיות עזר כנגדו⁶⁴) לעשות החטים מאכל אדם. ודוקא כאשר ישנה אכילת אדם, אזי יחי' האדם מהמוצא פי הוי' שבלחם. וכמו"כ הוא בתורה ומצוות, שדוקא כאשר ישנה ההקדמה דתורה, אפשר להיות אח"כ העילוי דמעשה (גדול).

וזוהו הביאור (בדא"פ) בטעם השינוי בב' הפרשיות. דזה שפרשה ראשונה היא קודמת לפרשה שני' בסדר הכתובים, הוא, לפי שכ"ה הסדר בעבודת האדם, שמקודם צ"ל העבודה דפרשה ראשונה דק"ש ואח"כ פרשה שני', כמרז"ל⁶⁵ "קדמה פרשת שמע לפרשת והי' אם שמוע". ומכיון שבתחלת העבודה צ"ל קודם לימוד התורה ואח"כ לימוד מביא לידי מעשה, לכן, בפרשה ראשונה (התחלת העבודה) הסדר הוא ושננתם ואח"כ וקשרתם – שע"י הלימוד (ושננתם) יודע איך לקיים את המצוות (וקשרתם), ומקיימן בשלימותן (וזו נעשה הכנה לקיום המצוות כמצות רצונך לע"ל⁶⁶). וזהו ג"כ מה שאומר (גבי לימוד התורה) הלשון "ושננתם", כי בכדי שהלימוד יביא לידי מעשה, הוא רק כאשר הלימוד הוא באופן של לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא⁶⁷, שזהו"ע ושננתם (כנ"ל בתחלת המאמר). אמנם, לאחר פ' ראשונה, שכבר ישנו הלימוד המביא לידי מעשה, והמעשה הבא על ידו, הנה אז באה פ' שני', שבה הסדר הוא בתחלה וקשרתם גו' ולאח"ז לימוד התורה [שלכן אומר "ולמדתם" סתם, שכולל כל

(61) זח"א קע, ב.

(62) עקב ח, ג. וראה לקו"ת צו יג, ב ואילך. ועוד.

(63) יבמות סג, א.

(64) לשון הכתוב – בראשית ב, יח.

(65) ברכות יג, א במשנה.

(66) ראה ספרי עה"פ עקב יא, יז (הובא בפרש"י שם, יח). וראה לקו"ש ח"ט ע' 40.

(67) יומא כו, א.

אופני הלימוד (אפי' האופן דדרוש וקבל שכר⁶⁸), מפני שלימוד זה בא לאחר וקשרתם גו', ואינו בשביל העשי']. כי, עיקר העילוי הוא במעשה, דמעשה גדול, כנ"ל, אלא, שאח"כ נמשך עילוי זה (שבמעשה) גם בתורה. ועד"ז הוא בכללות סדר ההשתלשלות, שע"י עבודת האדם בהמוצא פי הוי' שבדומם (או אפי' צומח וחי) שלמטה ממנו, ה"ה מעלה הניצוץ אלקי לשרשו ומקורו (שלמעלה משרש האדם), ועי"ז נעשה "יחי' האדם", שעילוי זה נמשך גם בו, ע"ד מרו"ל⁶⁹ ארון נושאו נשא.

ועד"ז הוא בכללות ענין הירידות, שתכליתן הוא שע"י תהי' עלי' גדולה ביותר, וכל מה שהירידה היא ביותר, העלי' שלאח"ז היא ביותר. שמוזה מובן בנוגע להירידה של גלות דחודש אב ודחשעה באב, שהיא ירידה נוספת על כללות הירידה של סדר ההשתלשלות, עד שהיא ירידה כפשוטו באופן הכי תחתון, שתכלית ירידה זו הוא לא לשם עונש ח"ו, כ"א שע"י תהי' עלי' גדולה ביותר, שיבואו לטהרה, וטהרה⁷⁰ מביאה לידי קדושה*, ומקדושה כו' עד לתכלית העלי' (כהסיום בברייתא הידועה⁷¹) – ביאת אליהו הנביא ותחיית המתים. החל מהענין דתחא"מ מה שזוטרא דבכו מחי' מתימ⁷², שבכללות הו"ע עבודת הבירורים, דהניצוץ קדושה שנפלו למטה הם בכחי' מחים, כי מאן דנפיל מדרגי' איקרי מתי⁷³, וע"י שמבררם ה"ה מחי' אותם. ואח"כ מזכך ומעלה אותם, עד לתכלית השלימות, כמצות רצונך. ועילוי זה (שלאחרי הירידה דגלות) נעשה בגלוי כבר בת"ב בתחלת זמן מנחה וכתחלת תפלת מנחה, שאז כילה חמתו כביכול על העצים ועל האבנים⁷⁴, שבזה הראה הקב"ה בגילוי גודל אהבתו, שכל חמתו כילה – לגמרי, שלא נשאר ממנה כלום, ולכן, מיד נולד משיח מושיען של ישראל. וזה בא לידי גילוי בכמה ענינים הקשורים עם הענין דנולד מושיען של ישראל, ומתחילים לאחר חצות היום דתשעה באב⁷⁵.

אמנם עדיין אין זה (העילוי שבת"ב עצמו) תכלית שלימות העבודה. ואחרי ת"ב, הנה, מיום ליום, שמתקרבת הלבנה להמצב דקיימא סיהרא

(*) דפרישות בכלל קדושה⁷⁶. וטהרה וקדושה – חו"ב⁷⁷.

(68) סוטה מד, א. וש"נ. וראה חולין סו, ב.

(69) סוטה לה, א. ועוד. וראה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו ספכ"ב.

(70) ירושלמי שבת פ"א ה"ג. ספ"ג דשקלים וראה משנה (שבמשניות) סוף סוטה. ע"ז כ, ב (וראה גירסת המהרש"א שם).

(71) סוף מס' סוטה.

(72) ע"ז י, ב.

(73) ראה זח"ג קלה, ב.

(74) ראה שו"ע או"ח סתקנ"ד סכ"ב. סתקנ"ט ס"ג. ס"י

(75) ראה תו"כ ר"פ קדושים. אגה"ת פ"י. ועוד. וראה תויו"ט לסוטה שם.

(76) לקו"ת יוהכ"פ ע, ג.

באשלמותא, מתגלה יותר העילוי שע"י הירידה דאב, עד שבט"ו באב נעשה שלימות העילוי, ולכן הוא יו"ט גדול ביותר, דלא היו ימים טובים לישראל כתמשה עשר באב כו', עד שמדמים אותו ליוהכ"פ, ואדרבה, בתחלה נזכר ט"ו באב ואח"כ יוהכ"פ. ומכיון שהשמחה דיוהכ"פ היא "משום דאית בי' סליחה ומחילה"⁷⁷, מזה מובן גם בנוגע לט"ו באב, שמעלתו היא בענין התשובה. ומעלתו יתירה על יוהכ"פ כזה (שלכן מקדימו ליוהכ"פ, כנ"ל), הוא, מפני שדוקא בו ישנו העילוי דתשובה בשעתא חדא וברגע חדא, משא"כ ביוהכ"פ ועבודת יוהכ"פ, שהתשובה היא לאחר עבודה ארוכה (מתחיל מר"ח אלול), עם כמה פרטים ופרטי פרטים (כנ"ל).

וזהו כללות הענין ד(האי יומא דקא גרים⁷⁸) ט"ו באב, שהוא שלימות העלי' שלאחרי הירידה דת"ב, ובזמן שביהמ"ק הי' קיים נמשך עילוי זה בגילוי, ועד שאפי' בזמן הגלות ישנם כמה מנהגים מצד זה שבזמן⁷⁹ ביהמ"ק הי' יו"ט גדול מהרבה טעמים שנאמרו ע"ז בגמרא⁷⁷, ובפרי עץ חיים⁸⁰ * (המובא בדרושי נחמו נחמו) מונה ד' מעלות טובות שהיו אותו היום המכונה ליסוד שהוא ז'. וע"י כ"ז בא ט"ו באב למעלתו ומדרגתו כמו שיהי' לע"ל, שאז יתגלה גודל העילוי שהי' בהירידה בגלות. ולכן לע"ל יהי' מעשה גדול, כהסדר בפ' שני, וקשרתם ואח"כ ולמדתם, כי אז יתגלה העילוי שבעשי' דוקא. וזהו ג"כ ביאור החילוק בין פ' ראשונה ופ' שני, דבפ' ראשונה הוא לשון ציווי (בעבר ובהווה), ובפ' שני הוא לשון ציווי וגם לשון סיפור (בעתיד), והסיפור הוא וסרתם גוי' ועבדתם⁸¹, ואח"כ יהי' ענין התשובה, ואח"כ וקשרתם גוי' ולמדתם, כי, עיקר העילוי המבואר בפ' שני (מעלת התשובה והמעשה) יהי' לע"ל.

וכן תהי' לנו בקרוב ממש, שע"י עבודת התשובה בזמן הגלות, הנה ושב ה"א את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים גוי'⁸², דשכינתא שבגלותא חשוב עם בני מהגלות⁸³, באופן דואתם⁸⁴ חלוקטו לאחד אחד בני ישראל⁸⁵, שהקב"ה מלקט כל אחד ואחד מישראל ע"י ה"אחד" שבו, ומוליכו לקבל פני

(*) ובש"ס⁷⁷ מונה ששה (מהם).

(77) תענית ל, ב. ב"ב קכא, א.

(78) ע"ד הלשון – פסחים סח, ב.

(79) ל' השלמה לשו"ע רז"ל אר"ח סקלא סוס"ח.

(80) שם.

(81) עקב שם, טז.

(82) נצבים ל, ג.

(83) פרש"י עה"פ. מגילה כט, א. ועוד.

(84) לשון הכתוב – ישעי' כו, יב.

(85) פרש"י שם.

משיח צדקנו, בנערינו ובזקנינו בבנינו ובכנותנו⁸⁶, וכספם וזהבם אתם⁸⁷, עם כל הכירורים וכל הניצוצי קדושה, עד שיהי' "ונצלתם"⁸⁸ – שיבררו הכל, ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ⁸⁹, ויראו בגלוי לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב, למטה מעשרה טפחים, בירושלים עיר הקודש, ובארץ הקודש בכלל*, בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו.

(*) להעיר משתי הגירסות (בסוף תענית): (שבהם בנות) ירושלים, ישראל.

(86) בא י, ט.

(87) ישעי' ס, ט.

(88) שמות ג, ב. וראה ברכות ט, ב. תו"א וארא נז, סע"ד. בא ס, ג. סד"ה אם רוח המושל

תרצ"ה (סה"מ קונטרסים ח"ב שסג, א).

(89) זכרי' יג, ב.

בס"ד. ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב (מאמר א) ה'תשכ"ג

(הנחה בלתי מוגה)

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן גו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי הוי' יחי' האדם¹. ומדייק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע במאמרו ד"ה זה דשנת תרע"ה², דהמשמעות מאומרו ויענך וירעיבך ויאכילך גו', היא, שהמן גופא הוא בחי' וירעיבך. וכן איתא במד"ר³ וכי מאכל של רעבון נתן להם הקב"ה. וצריך להבין הענין בזה, דכיון שזהו ענין של אכילה, א"כ, איך הוא ענין של רעבון. גם צריך להבין מ"ש למען הודיעך וגו', דלכאורה, איך נעשית ידיעה זו ע"י מן, שגם הוא נקרא לחם, יותר מאשר ע"י לחם ע"ד הרגיל. וגם צריך להבין מהו ענין מוצא פי הוי' גו'.

(ב) **ויש** להקדים תחילה מ"ש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, היינו שירידת המן היתה דבר יום ביומו דוקא. דהנה, יש אופן השפעה שבזמן א' נמשך על ריבוי זמן, וכפי שמצינו באלהו דכתיב ב"י⁴ ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה [והיינו, שענין זה לא הי' כמו במשה דכתיב ב"י⁵ ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, שלא הי' זה ע"י הקדמת אכילה שתספיק לזמן שלאח"ז (ולהעיר, שיש דעה⁶ שמשה רבינו הצטער מהעדר האכילה והשת"י במשך ארבעים יום). משא"כ באלהו דכתיב ב"י⁷ קום אכול כי רב ממך הדרך גו'], ומבואר במק"א⁸ שנזדמן לו ניצוץ גדול שבכח זה הלך ארבעים יום כו'. וא"כ, גם ההשפעה שע"י ירידת המן היתה יכולה להיות באופן כזה, ולמה הוצרכה להיות באופן דדבר יום ביומו דוקא.

(1) פרשתנו ח, ג.

(2) המשך תער"ב ח"ב ע' א'צג ואילך.

(3) קה"ר פ"ה, יו"ד.

(4) בשלח טז, ד.

(5) מלכים-א יט, ח.

(6) תשא לד, כח.

(7) שמו"ר פמ"ז, ז.

(8) מ"א שם, ז.

(9) ראה סה"מ תרל"ב ח"א ע' קנה. ע' קסא.

ג) אך הענין הוא¹⁰, כדאיתא בזהר¹¹ על הפסוק¹² איש אל יותר ממנו עד בוקר, א"ר יהודה בכל יומא ויומא מתברך עלמא מההוא יומא עלאה, דהא כל שיתא יומין מתברכאן מיומא שביעאה, וכל יומא יהיב מההוא ברכה דקביל בההוא יומא דילי, ועל דא משה אמר איש אל יותר ממנו עד בקר, מ"ט בגין דלא יהיב ולא יוזיף יומא דא לחברי' כו'. ומוכן מזה, דהא בהא תליא, דמפני שכולהו יומין מתברכין מיומא שביעאה, משו"ז לא יהיב ולא יוזיף כו'. וצריך להבין מהי שייכות הענינים זל"ז. וגם צריך להבין, הרי כל ההשפעות (לא רק השפעת המן) הם מיום השבת, ולמה דוקא במן נאמר אל יותר גו'.

ד) ולהבין זה צריך להקדים תחילה מה שעיקר המשכת המן למעלה הי' בשבת דוקא, כדרשת רז"ל¹³ על הפסוק¹⁴ ויברך אלקים את יום השביעי, ברכו במן¹⁵, משא"כ למטה לא ירד המן בשבת, כי אם בששת ימי החול דוקא. והענין בזה, דהנה, המן הוא מבחי' טלא דברולחא דנטיף מעתיקא¹⁶, שזהו בחי' פנימיות עונג העליון דג"ר דעתיק. והמשכתו למטה (עד שנתלבש למטה בלבוש גשמי) היתה ע"י ששה מדות דז"א דאצילות. אמנם, להיות ששרש המשכתו הוא מבחי' פנימיות העונג, הרי בחי' זו אינה באה בצמצומים כ"כ עד שתירד ותתלבש בבחי' ז"א דאצילות, וגם אי אפשר שבחי' ז"א דאצילות יוכל לקבל האור והגילוי דפנימיות העונג. אך ענין זה נעשה ביום השבת, שאז היא עליית המדות בבניה, ועד שהעלי' היא בבניה דעתיק שכוללת כל הג"ר דעתיק, ולכן ביכלתם לקבל אז בחי' פנימיות עונג העליון. וזהו שעיקר המשכת המן הוא בשבת דוקא, כי, בימות החול אינו יכול להיות נמשך משרשו ומקורו בבחי' פנימיות עונג העליון, כיון שאור זה אי אפשר שיתצמצם ויומשך בסדר השתלשלות, ורק בעליית המדות ביום השבת הרי הם מקבלים את האור. אמנם, בשבת גופא לא ירד המן למטה, כו', בשבת אין בחי' ירידה והשתלשלות למטה, אלא אדרבה, שהמדות עולים למעלה, ולכן לא ירד המן בשבת. ואע"פ שכל שאר ההשפעות נשפעים

(14) בראשית ב, ג.

(15) ראה לקו"ש חט"ז ע' 173 הערה 7.

(16) ראה זהר ח"ב סא, ב. סב, ב. פח, א.

ח"ג קכח, ב. קלה, ב.

(17) ראה גם המשך תער"ב שם ע' א'עה.

(10) ראה גם אוה"ת בשלח ע' תרלח

ואילך. המשך תער"ב שם ע' א'סא ואילך. ע' א'פו ואילך.

(11) ח"ב סג, ב.

(12) בשלח טז, יט.

(13) ב"ר פ"א, ב. וראה מכילתא יתרו כ, יא.

גם בשבת, שהרי הקב"ה מוריד גשמים ומצמיח דשאים כו'¹⁸, הנה ידוע¹⁹ שהעליות דשבת הם בבחי' הפנימיות דוקא, ולכן כל שאר ההשפעות שהם מבחי' החיצוניות נמשכים בשבת ג"כ, אבל המן, להיותו בבחי' פנימיות, לא ירד למטה בשבת, לפי שהוא בבחי' עלי', והמשכה למטה היא בששת ימי החול, לאחר ירידת המדות בסדר השתלשלות.

ועפ"ז יובן ג"כ מה שירידת המן היתה דבר יום ביומו דוקא. דהנה, המן הוא מבחי' פנימיות ועצמות עונג העליון, והיינו שבחי' עצמות עונג העליון עצמו יורד ובא בהשפעת המן למטה. והגם שבהמשכתו למטה אינו כמו שהוא בשרשו ומקורו בבחי' פנימיות עונג העליון ממש, בחי' עונג עצמי הבלתי מורגש, מ"מ, הרי זה המשכת עונג העצמי, שגם כמו שבא במורגש, אינו משתנה בעצם מהותו. וכידוע ההפרש בין המשכת העצמי להמשכת הארה, שהמשכה שהיא בחי' הארה בלבד, הרי היא משתנית בהמשכתה ממדריגה למדריגה, דהיינו שנעשית מהות מדריגה אחרת, וכמו בכללות ההשתלשלות, שזהו המשכת האור ממדריגה למדריגה מעליון לתחתון, הרי זה משתנה בהמשכה, שנעשה מהות מדריגה בתחתונה. אבל המשכה שהיא בחי' עצמיות, אינה משתנית בעצם מהותה, דעם היות שאינו דומה כמו שהיא בעצם וכמו שהיא בבחי' המשכה, מ"מ, הרי זה העצמי בעצם מהותו. וכמו באדם, בהמשכת המוחין למדות, שכאשר ההמשכה היא הארת המוחין בלבד, בחי' המדות שבשכל, אזי ההמשכה היא באופן שממהות מוחין נעשה מהות מדות. אבל כאשר ההמשכה היא מבחי' עצמות המוחין, הנה גם בהמשכתם במדות הרי הם מהות מוחין ממש. וכן הוא בענין ההשפעה למטה, שכל שאר ההשפעות הגשמיות באים למטה באופן של שינוי המהות, ולכן, אף שאין דבר רע יורד מלמעלה²⁰, מ"מ, כאשר ההשפעה באה למטה יש בה פסולת כו'. משא"כ המשכת המן, שלא היתה בו פסולת²¹, אינה באופן של שינוי המהות, אלא גם כאשר נמשך למטה הרי הוא עצמות התענוג. וכיון שאופן ההמשכה הוא שהששה מדות בעלייתן בבחי' ג"ר דעתיק הרי הם מתמלאים בשפע זו, ואח"כ בירידתם בבחי' השתלשלות נמשך מהם המן, לכן ההמשכה היא דבר יום ביומו, היינו, שכל מדה משפעת ביומה מה שקיבלה מבחי' עונג העליון. ואין זה דומה לשאר ההשפעות

(20) ראה ב"ר פנ"א, ג.

(21) יומא עה, ב.

(18) ראה ב"ר שם, ה.

(19) ראה גם תו"א בשלח סה, ג. ויקהל

פט, סע"א ואילך.

שהן מסדר השתלשלות שנמשך ממדריגה למדריגה כו', וההשפעה היא ע"י ההתלבשות בבחי' המלכות שמקבלת מכל הספירות (כידוע²² שספירת המלכות נקראת בשם כנסת ישראל, ע"ש שכוונסת ואוספת את כל האורות כו'), ולכן יכולה להיות ההמשכה מיום א' לחבירו. משא"כ המן ששרש המשכתו הוא מאוא"ס שלמעלה מהשתלשלות, וההשפעה היא מהמדות העליונות, שלא ע"י התלבשות ממש בבחי' המלכות, לכן ההמשכה היא דבר יום ביומו, שכל מדה משפעת ביומה כו'.

(ה) **אמנם** לכאורה אין זה מובן, דמאחר ששורש ההמשכה ביום השבת היא מעצמות אווא"ס שלמעלה מהשתלשלות, ולמעלה גם משרש ומקור הזמן, וכאשר נמשך למטה בימות החול, אין זה באופן של התלבשות בסדר השתלשלות, אלא באופן שנמשך למטה עצם האור כמו שהוא בשרשו ומקורו (רק שבא בלבוש גשמי ובבחי' עונג מורגש כו'), א"כ, הרי גם ההמשכה למטה היתה צריכה להיות למעלה מהזמן. וכשם שההמשכה למטה היתה שלא בבחי' מדידה, כמ"ש²³ ולא העדיף המרבה גו', כך היתה צריכה להיות ההמשכה שלא בבחי' הזמן כלל. והיינו, דבכל שאר ההשפעות, להיותן בסדר השתלשלות שבו יש בחי' הזמן, צריכה להיות ההשפעה למטה בבחי' הזמן, משא"כ השפעת המן שהוא בבחי' שלמעלה מסדר השתלשלות, ולמעלה מהזמן. וא"כ, אינו מובן, למה המן דוקא הי' באופן דדבר יום ביומו.

אך הענין הוא, דהנה, כל ההשפעות שהם מבחי' ההשתלשלות הם באופן שבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, והו"ע העלאת מ"ן שע"י עבודת הבירורים כו', ולכן הם מיום א' לחבירו, אבל המן הוא בבחי' אתערותא דלעילא מצ"ע, שלא ע"י עבודת הבירורים, ולכן הוא דבר יום ביומו דוקא. וכמו עד"מ מה שמרויח האדם בעבודה ויגיעה שלו, יכול להרויח ביום א' על כמה ימים, וכמו"כ בתבואות הארץ, דעובד אדמתו ישבע לחם²⁴, הרי זה בא בזמן א' על כמה זמן. אבל מה שנותנים לו במתנה, שלא ע"י עבודה ויגיעה, הרי כמה שנותנים יש לו כו'. וכיון שהשפעת המן היא למעלה מבירורים, אלא בדרך מתנה מלמעלה, לכן הי' זה באופן דדבר יום ביומו, שבכל יום נמשכה המתנה מלמעלה, ולא יהיב ולא יזיף מיומא לחברי'. ונמצא, שלפי שהמשכת המן היתה בשבת

(22) ראה פרדס שער כג (שער ערכי) (23) בשלח טז, יח.

(24) משלי יב, יא. כח, יט.

הכינויים) ערך כנסת ישראל.

דוקא, שזהו משום ששרש המשכתו הוא מבחי' פנימיות עונג העליון, שהמשכה זו יכולה להיות רק בשבת, כאשר ז"א עולה בבחי' עתיק (כנ"ל), הרי ההמשכה היא בבחי' מתנה, בחי' אתעדל"ע מצ"ע, ולכן היתה ירידת המן למטה באופן דדבר יום ביומו דוקא. וזהו הביאור במאמר הזהר הנ"ל (ס"ג) שב' הענינים תלויים זב"ז, שלפי שהמשכת המן למעלה היא בשבת דוקא, לכן ירידתו למטה כימות החול היא באופן דדבר יום ביומו דוקא.

ו) והנה ענין המן, ששרש המשכתו מבחי' העונג העצמי הבלתי מורגש, כפי שהוא בתורה, הו"ע פנימיות התורה, וזהו שהמן הוא מאכל של רעבון, לפי שבלימוד פנימיות התורה הוא באופן שאינו מושג המהות כו', וכפי שמבאר במאמר²⁵ שיש מעלה בגליא של תורה, ששם מושג המהות ממש²⁶, ומוסיף²⁷: וע"כ מי שמורגל בלימוד גמרא ופוסקים, כאשר מפסיקין אותו ללימוד פנימיות התורה, אינו מוצא בזה עונג, מפני שאינו משיג מהות הדבר, רק ידיעת המציאות לכד כו'. ובאמת ידיעת המציאות דפנימיות התורה שהיא ידיעת אלקות, גבהה מעלתה כו', וגם מביאה ללב²⁸ שלם כו'. אבל כיון שאינו מושג המהות, לכן נאמר על זה וירעיבך גו'³⁰. ועז"נ למען הודיעך כי לא על הלחם וגו'. דהנה, עיקר בחי' לחם הוא לחם מן הארץ, שזהו בחי' השגה ממש. אך גם בחי' עונג העצמי הבא במורגש הוא בחי' לחם, להיותו בבחי' תענוג מורגש עכ"פ. אבל העונג העצמי הבלתי מורגש הוא למעלה מבחי' לחם. וזהו למען הודיעך וגו', שבהשפעת המן היתה הידיעה כי לא על הלחם לבדו גו' כי על כל מוצא פי ה', מוצא פי ה' הוא מקור פי ה' (וכמו כמוצא מים גו'³¹), והו"ע פנימיות עונג העליון, בחי' פנימיות עתיק, שנמשך ע"י המן³².

דוגמא מוזרה ("א מאדנע דוגמא"). וראה גם בהשיחה שלאחרי המאמר סט"ז (לקמן ע' 204).

(28) ע"פ דברי הימים-א כח, ט.

(29) תניא קו"א קנו, ב.

(30) נתבאר בארוכה בד"ה ויענך וירעיבך

הב' (לקמן ע' 187 ואילך).

(31) ישעי' נח, יא.

(32) חסר סיום המאמר (המו"ל).

(25) סד"ה ויענך וירעיבך תרע"ה (המשך תער"ב שם ע' א'צט).

(26) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף — ע"ד הצחות — שגם בנגלה דתורה יכול להיות הלימוד באופן שהוא מונח ושקוע כ"כ בעצם המושכל, עד ששוכח אודות מציאות השור והחמור כו'.

(27) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שזוהי

